

B. Wallet en K. Blei, Kerk-zijn in een tijd van Godsverduistering Nota ten dienste van de beleidsbepaling, Leidschendam, oktober 1988

Ter inleiding

Op 22 april 1988 besprak de generale synode een nota, opgesteld door het moderamen onder de titel: 'Kerk-zijn in een tijd van Godsverduistering'.

De synode-diskussie nam twee volle dagdelen in beslag en was van hoog niveau. Vele synodeleden en adviseurs namen er aan deel. En ook voor en na de synodevergadering zelf werd de nota in veel discussies betrokken. Blijkbaar hadden velen de indruk dat hier wezenlijke zaken aan de orde zijn gesteld; al kon niet ieder zich vinden in de wijze waarop dat was gebeurd.

Het moderamen meent er goed aan te doen de tekst van de nota in brede kring te verspreiden. Gaarne zenden wij de nota hierbij toe aan de kerkeraden en predikanten, opdat zij ook in gemeenteverband zou kunnen worden besproken.

Toegevoegd is een weergave van de discussie zoals die ter synode is gevoerd. Deze weergave is een zo leesbaar mogelijke nadere uitwerking van de officiële notulen, samengesteld mede aan de hand van notities van de opstellers van de nota.

Wij spreken de hoop uit dat dit boekje een stimulans moge zijn tot verdere gesprekken, ook in de gemeenten, over de situatie waarin onze Kerk thans verkeert en over de weg die zij zou kunnen (dienen te) gaan.

Graag nodigen wij u uit uw reacties in te zenden aan het synodebureau, op het adres Postbus 405, 2260 AK Leidschendam.

Namens het moderamen van de generale synode der Nederlandse Hervormde Kerk,

Ds. B. Wallet, praeses

Dr. K. Blei, scriba

1 Inleiding

(1) In november 1986 aanvaardde de generale synode de voorstellen van de Adviescommissie Beleid en Bezuiniging die ondermeer behelsden dat het bovenplaatselijk kerkewerk meer gecoördineerd en planmatig zou moeten worden uitgevoerd. Er zou periodiek gewerkt moeten worden aan de totstandkoming van een centraal beleidsplan. Een belangrijke rol is daarbij toebedeeld aan de Centrale Beleidsstaf; deze moet de beleidsvoornemens van de (in clusters samengebrachte) organen van bijstand inventariseren en op elkaar afstemmen. De Centrale Beleidsstaf is inmiddels geïnstalleerd en met zijn werk begonnen.

Een zodanig beleidsplan kan echter niet worden opgesteld dan nadat een "totaal-pakket van randvoorwaarden" is ontworpen. De "beleidsmatige randvoorwaarden" dienen door secretariaat-generaal en moderamen te worden geformuleerd en vervolgens door het breed moderamen te worden vastgesteld.

Een poging tot formulering van zulke beleidsmatige randvoorwaarden - als voorwaarden waaraan het beleidsplan voor de komende planperiode moet voldoen - wordt in het volgende geboden. Onderstaande notities beogen de beleidsbepaling te dienen door het schetsen van de situatie waarin onze kerk zich thans bevindt en door het wijzen van een koers die zij nu zou kunnen (dienen te) gaan.

2 Zorgen omtrent onze kerk

In vooral drie opzichten zit onze Kerk in de problemen.

Er is allereerst de gegroeide onderlinge verdeeldheid. Na de oorlog hebben wij de "richtingen" omgedoopt tot "modaliteiten". Maar een echt "gesprek der richtingen", een echt naar elkaar luisteren, op elkaar ingaan, is niet gelukt. De tegenstellingen hebben zich weer verhard. Men dreigt zijn eigen standpunt vooral te vinden en te bepalen door zich af te zetten tégen dat van de ander. Zo komen we niet verder.

Er is, ten tweede, een (door velen zo aanvoelde) vervreemding tussen "top" (synode) en "grondvlak" (plaatselijke gemeente). Waar de synode zich mee bezighoudt, bereikt vaak de gemeente niet, of interesseert de gemeente niet. Men hoort van kerkeraden nogal eens de verzuchting over stapels synodepost, die men amper kan bijhouden en dan maar ongelezen in de prullemand deponeert. En omgekeerd: waar de gemeente mee bezig is, klinkt dat wel door in synode-regioenen? Aan de synode en haar moderamen wordt verweten dat ze verworden zijn tot bureaucratie; dat juridisch uitpluizen in de plaats is gekomen van geestelijke bezinning; dat formalisme het wint van echte bewogenheid.

(2) Er is ten derde, en vooral, de vervreemding tussen "kerk" en "wereld", tussen Evangelie en samenleving. Traditionele geloofswaarden komen niet meer over, worden niet meer begrepen. Velen weten niet meer wat ze bij het woord "God" moeten denken. Het Evangelie wordt gezien óf als iets bizars, hobby en eigenaardigheid van een kwijnende groep, óf als iets dat zo ongeveer overeenkomt met wat weldenkende mensen ook al wel uit zichzelf weten of bedenken kunnen (een algemeen-menselijk besef van humaniteit). Niet alleen onze Kerk, maar alle kerken samen worden in toenemende mate randverschijnselen. Kerken worden eenvoudig beschouwd als particuliere verenigingen, liefhebberijen.

Wat blijft er over van ons theocratisch ideaal? van onze droom omtrent een samenleving die geordend is naar "Gods beloften en geboden"? - Berkhof spreekt in dit verband van: "Godsverduistering". Zijns inziens de grootste uitdaging waar wij vandaag voor staan. Een uitdaging waaraan onze Kerk tot nu toe is voorbijgegaan.

Zou met dit laatste de bovengenoemde vervreemding tussen "top" en "grondvlak" in onze Kerk samenhangen? Zou een synode die zich met de echte vragen van vandaag, met de ingrijpende vraag van de Godsverduistering bezighoudt, in haar (zoekend en tastend) spreken niet veel meer herkend worden, ook "onderaan"? Zouden omgekeerd gemeenten en kerkeraden die open en eerlijk op de vraag van de secularisatie pogen in te gaan (ook kerkeraden kunnen worden tot vooral met formele zaken bezig zijnde bestuurslichamen!) niet toch iets kunnen herkennen van datgene wat in de synode dan toch óók (tussen alle formalismen door) aan de orde komt?

En zou met de gesignaleerde Godsverduistering (die bij ons doorwerkt ook waar we ons dat zelf niet bewust zijn) misschien ook de gegroeide onderlinge verdeeldheid, het gebrek aan saamhorigheidsbesef in onze Kerk (bij alle lippendienst aan een "hervormd kerkgevoel") samenhangen? Hoeveel naar buiten zich tonende zelfverzekerdheid is alleen maar compensatie van innerlijke zwakte en leegte?

3 Reden tot dankbaarheid en vertrouwen

Wij willen onze overwegingen intussen door de zorgelijke omstandigheden waarin wij momenteel verkeren niet eenzijdig laten beheersen.

Het is inderdaad duidelijk dat de Kerk niet meer zit in het centrum van wat als de macht wordt gezien. Maar het is de vraag of dit beeld onze visie moet bepalen, al moeten we er wel van leren. Er is ook een ander beeld. We leven met de Heer die de "zeven geesten Gods" en de "zeven sterren" heeft (Openbaring 3:1). Met de Heer die de volheid van de Geest wil geven aan Zijn Kerk en daarbinnen aan iedere gelovige. Daarom zullen we de Levende niet zoeken bij de doden, maar ons vasthouden aan de Naam die over ons is uitgeroepen. De Heer geeft bij elke opdracht zichzelf.

(3) Van daaruit is er reden tot dankbaarheid en vertrouwen. Wij hoeven ons niet in een malaisestemming te laten dringen of ons te laten verlammen door een minderwaardigheidsgevoel. Wij mogen elkaar ook wijzen op tekenen van hoop.

We zien hoe in een toenemend aantal plaatsen, door de secularisatie heen, het kerkbezoek zich stabiliseert. Vele kerkeraden onttrekken zich niet aan de vragen die vanuit een ontkerstende wereld op hen afkomen. Door predikanten wordt hard gewerkt en gestudeerd. Er is een hernieuwde aandacht voor bijbeluitleg en liturgie. Er is een groeiend besef van de band tussen spiritualiteit en engagement. Een leger vrijwilligers zet zich met hart en ziel in. De offervaardigheid is groot. Minder mensen brengen samen bij de actie Kerkbalans meer bijeen.

Ook dit mag gezegd worden. We mogen elkaar bemoedigen en ruggesteun geven om te groeien in het geloof en in deze tijd gemeente van Christus te zijn.

4 Godsverduistering: schuld, maar ook onmacht

Wij noemden zoëven de "Godsverduistering", de secularisatie, als de grote uitdaging en aanvechting van deze tijd. Ze is trouwens de uitloper van een proces dat al langer - zeker sinds de 18e eeuwse Verlichting - aan de gang is. De term "Godsverduistering" geeft aan dat het daarbij om méér gaat dan dat kerk en religie naar de rand worden gedrongen. God zelf is uit het gezicht geraakt. Dat betekent: het is kil en koud geworden. Er is geen laatste geborgenheid, geen zingeving, meer.

Op de vraag hoe het zover heeft kunnen komen, worden verschillende antwoorden gegeven. Er wordt gewezen op de stormachtige ontwikkeling van wetenschap en techniek. Een ontwikkeling die de mogelijkheden van de mens oneindig leek te vergroten. Dat juist kerkelijke kringen zich hiertegen hebben verzet, heeft de geloofwaardigheid van de kerk in de ogen van vele wetenschappers ernstig aangetast.

Ook wijst men op het schrijnende leed, juist in onze eeuw teweeggebracht door twee wereldoorlogen en de moord op miljoenen Joden. De vraag naar een rechtvaardig Godsbestuur is met nieuwe klem gesteld en blijkt minder dan ooit te beantwoorden zijn.

Weer anderen verwijzen naar de snelle sociale veranderingen die zich in onze tijd voltrokken en voltrekken. Verstedelijking, toename van welvaart, godsdienstig pluralisme, massa-communicatie, dit alles heeft bijgedragen tot de afbraak van overgeërfde godsdienstige leefpatronen.

Het zou niet juist zijn, in al deze omstandigheden en ontwikkelingen slechts een noodlot te zien, dat zich - buiten ons om - over ons voltrekt, en waaraan wij eenvoudig onderworpen zouden zijn. Het zijn ontwikkelingen waarin wij mensen mede de hand hebben. In zoverre moet gewaagd worden van onze schuld die tot verduistering van Gods aangezicht heeft geleid. "God is dood (4) en wij hebben Hem gedood", zei Nietzsche.

In de Schrift is in dit verband ook sprake van Gods oordeel; van God die zichzelf verbergt: "Nu was in die dagen het Woord des Heren schaars; gezichten waren niet talrijk". Dit gezegde, afkomstig uit 1 Samuël 3 en daar staand in een samenhang waarin nadrukkelijk ook van Israëls schuld sprake is, is ook vandaag van toepassing.

Maar tegelijk is het duidelijk dat wij hier te doen hebben met meer dan individueel falen. De zonde verdicht zich tot objectieve macht; schuld raakt onontwarbaar verweven met lot; ook de Bijbel weet daarvan.

De "Godsverduistering" is, behalve onze schuld, ook ons lot geworden; typering voor onze onmacht. Wij leven en ademen in een klimaat van Godsvervreemding, waaraan wij ons niet kunnen onttrekken.

5 De tweedeling tussen "feiten" en "waarden"

Een verhelderende nadere analyse is hier geboden door de Engelse hervormde theoloog en kerkleider Leslie Newbigin. Hij schetst de huidige westerse cultuur als getypeerd door een scherpe tweedeling. Enerzijds is er de wereld van de objectieve, harde feiten; anderzijds is er de wereld van de subjectieve persoonlijke waarden.

Wetenschap en techniek hebben zich kunnen ontwikkelen op basis van een strikte objectivering van de "feiten". Juist op grond daarvan hebben zij hun spectaculaire resultaten kunnen behalen. En dat heeft tot die objectivering van de feiten op zijn beurt weer aanzienlijk bijgedragen. Daar tegenover zijn er de subjectieve waarden. Over de "feiten" valt niet te twisten, maar de vraag hoe de feiten moeten worden gewaardeerd, de vraag naar het "waarom?" en "waartoe?" dient ieder (desgewenst) voor zichzelf te beantwoorden.

In dit kader is voor godsdienst en geloof uiteraard slechts binnen de wereld van de subjectieve waarden een plaats ingeruimd. Binnen de wereld van de "harde feiten" is er voor het geloof per definitie geen plaats of functie. Wetenschap, economie en politiek nemen in de "feiten" hun vanzelfsprekend uitgangspunt. Geloof en kerk hebben daarmee niets te maken. Ethische vragen zijn daarop niet van toepassing. Die spelen hun rol in de overwegingen van mensen persoonlijk.

De tweedeling tussen "feiten" en "waarden" en de vanzelfsprekendheid waarmee aan het geloof uitsluitend in de sfeer van de "waarden" zijn plaats is toegewezen, betekent dus meteen dat het geloof is geworden tot louter privé-zaak, die met het openbare leven niets te maken heeft.

Deze analyse van de huidige westerse cultuur komt ons uiterst herkenbaar voor. Ze maakt temeer duidelijk dat hier voor het Evangelie van Jezus Christus geen plaats is. Dat Evangelie kan zich per definitie in de tweedeling tussen "feiten" en "waarden" niet voegen. Het betekent de radicale ontkenning daarvan. (5) De God en Vader van Jezus Christus laat zich niet opsluiten in een sfeer van privé-leven en innerlijkheid. Een cultuur die gebaseerd is op de veronderstelling dat "feiten" waarde vrij zouden zijn, en "waarden" vrijblijvend, subjectief, is noodzakelijkerwijze een atheïstische cultuur, een cultuur van Godsverduistering.

6 Secularisatie ook binnen de kerk

In deze cultuur leven wij. Wij maken er zelf deel van uit. De secularisatie is niet iets dat zich alleen maar buiten de kerk voltrekt. Ook binnen de kerk hebben wij ermee te maken. Wij zeiden het al eerder: de Godsverduistering werkt bij ons door, ook waar wij ons dat zelf niet bewust zijn.

Maar vaak zijn wij het ons wèl bewust. In het Oude Testament klinkt de klacht over Gods afwezigheid bij uitstek op uit de Psalmen. Daaronder lijden doet toch alleen degene die ervan weet wat Gods aanwezigheid betekent; die die aanwezigheid in zijn leven heeft ervaren. Als de warmte van Gods aanwezigheid is weggefallen, maakt de kilte zich extra voelbaar. Zo wordt vandaag de Godsverduistering meer binnen dan buiten de kerk doorleden.

Ze maakt zich bij ons voelbaar waar wij niet in staat blijken te zijn, aan buitenstaanders iets door te geven van het waardevolle, de inhoud, van het christelijke geloof. Wij blijken er zelf moeite mee te hebben, de echte zin, de betekenis van het Evangelie voor vandaag te vatten. Wij blijken zelf verregaand in geloofsonzekerheid te verkeren. Soms verpakt deze geloofsonzekerheid zich in overgeaccentueerde stelligheid. Kerkmensen klampen zich vast aan overgeleverde formules, en houden die de buitenwereld voor. Maar het lukt niet, zich aan de invloed van de hedendaagse cultuur te onttrekken. Een kerk die zich in het ghetto terugtrekt beantwoordt evenmin aan haar opdracht als een kerk die zich kritiekloos aan de moderne tijdgeest aanpast; en is evenzeer "wereldgelijkvormig".

Er is in onze tijd, alle moderne communicatiemiddelen ten spijt, een levensgroot communicatieprobleem, ook in de verhouding tussen jongeren en ouderen. Wij zijn weggegroeid uit een gehoorzaamheidscultuur waar alle gezag dat boven ons stond werd gerespecteerd in het doorgeven van de traditie naar een cultuur waarin ieder persoonlijk uitmaakt wat goed en kwaad is.

Oude antwoorden voldoen in dit proces niet meer. Cliché's worden doorgeprikt. Vele ouderen zijn niet in staat duidelijk te maken wat het geloof praktisch voorstelt. Vele jongeren zijn niet in staat de innerlijke betrokkenheid bij ouderen te ontdekken en dáárdoor verlaten zij de kerk. Dat betekent tegenwoordig dikwijls dat ze ook God kwijtraken, die zonder de gemeente immers moeilijk te vinden is. Zo groeit er een generatie op, die er niet de relevantie van ziet, af te stemmen op de toekomst van Gods Koninkrijk. Men gelooft op zijn eigen manier en is "mondig genoeg". De kerk heeft men voor het geloof niet nodig. Daarover wordt elders "meer op de mens afgestemd" gesproken. Zo predikt de New Age beweging een nieuwe tijd. Humanistische psychologie, oosterse meditatie en (6) harmonie-met-al-het-bestaande worden gepropageerd als een nieuwe levensbeschouwing. Eigenliefde is daarin belangrijk. Een verlosser is niet nodig, het teken van Aquarius (waterman) volgt het tijdperk van de vissen, het teken van Christus op. Ieder kan zich aansluiten met zijn eigen individuele geloofsbeleving. En ook kerkmensen kijken naar zo'n verschijnsel met een soort gelaten toegeeflijkheid, die verraadt dat ze nooit tot een werkelijke keuze gekomen zijn en het christelijk geloof in feite hebben opgegeven. Ook dit is een symptoom van binnenkerkelijke secularisatie.

7 Het ene nodige: Jezus zelf

Als het christelijk geloof op de markt van de religies devalueert en op de veiling van meningen en visies wordt doorgedraaid, moeten we ons beraden op de prijs. In de tijd dat het christendom veel kostte was het religieuze aanbod gering en de vraag groot. Nu is het aanbod groot en de vraag klein. Voor de getuigen was door de eeuwen heen de persoonlijke overgave aan de Heer de prijs. En zouden we daaruit niet kunnen leren dat het geloof weer persoonlijk moet worden? We hebben een vaste innerlijkheid nodig om actief in de werkelijkheid te kunnen staan. We moeten ons persoonlijk laten instrueren door de bevrijdende boodschap van Christus om stand te kunnen houden tegen het genie van de duivel en zijn machten.

Blijft zeker voor onze ingewikkelde cultuur niet onverlet dat "één ding nodig is"? En moeten we ons niet hoeden voor de verzoeking, dat dit gênant zou zijn?

Nu is het waar dat er heel wat nodig kan zijn voor we dit ontdekken. Niettemin komt de eenheid in het leven pas tot stand door deze concentratie. Juist omdat vele dingen ons heftig verontrusten en de prioriteiten vervagen, is er een perspectivisch middelpunt nodig om te komen naar deze onze Here als de ene die ons verlost.

In vele gesprekken blijkt de kernvraag te zijn of Jezus Christus het "ene nodige" kan zijn. Kan aan deze mens zo'n bijzonder gezag worden toegekend? Kan een historische verschijning uitgangspunt worden voor een eeuwig heil?

De kerk leeft van de belijdenis dat Jezus Heer is. Dat wij God kennen door Hem en niets anders weten dan de Schriften ons openbaren. In Jezus is het Koninkrijk van God nabij gekomen. Hij is de Messias van Israël. Met Hem is de messiaanse tijd begonnen. Hij is de Heiland in wie de toekomst aan de orde is. In wiens woorden en daden de sjaloom doorbreekt. Het heil is onlosmakelijk verbonden met Hem. Met Hemzelf, d.w.z. Jezus niet als abstract idee of algemene norm, maar als een persoon, die we niet alleen in de liturgie aanbidden, in de ethiek tot norm verheffen, in de mystiek ervaren, maar aan wie we ons midden in het leven met hart en handen toevertrouwen.

(7) Jezus roept in het Evangelie op tot zichzelf. En Hij is vervuld met dezelfde liefde als God. Hij ademt door de Geest van God. Tot in alle hoeken van zijn bestaan is Hij vervuld van de Geest. Doortrokken van alles wat God met ons voorheeft. Hij is de mens in wie we zien hoe God naar ons toegebogen is. Hij is de mens zoals de Vader wil dat alle mensen zouden zijn: lijkend op God die liefde is. De relatie die Hij heeft met God doortrekt Hem zo, dat er heil en zegen gebeurt. De goede scheppingsorde herstelt door Hem. Vonken toekomst doorgloeien genezend de creatuur. In het leven van Jezus breekt Gods heilzame toekomst helend door in alle verhoudingen. Zo hebben Zijn discipelen het ervaren. Het komt er op aan dat ook wij dat ervaren.

8 Tegenover de "tweedeling": de "heling" van het leven

Mens zijn is leven in verhoudingen. Gewoonlijk worden deze omschreven in de volgorde: familie, wereld, zelf en God. Theologisch mogen we echter meer zeggen. De bijbel houdt niet op, te betuigen, dat wij komen van God en gaan naar God. Het begin en einde van ons menselijk bestaan ligt bij Hem. Hij omvat, omklemt, omarmt ons. Ook het diepzinnige verhaal over God die de mens de adem in de neus blaast (Gen.2:7), zegt toch dat wij met het geheim van ons leven niet klaar komen zonder het te oriënteren op Hem? Pas vanuit deze relatie ontvangen de andere relaties hun betekenis en kunnen we het er in uithouden. Het is deze relatie, die de andere vruchtbaar maakt en waarin het heil concrete gestalte krijgt.

Het is overbodig vast te stellen dat dit geen vanzelfsprekende zaak is. We zien een strijd tussen heil en onheil. Deze strijd gaat niet langs ons heen. we zijn daarin danig verwickeld. We zien die strijd tussen mensen die vervolgen en mensen die vervolgd worden; tussen hen die honger lijden en honger in stand houden.

We zien vijanden van Gods wil die opstaan tegen de vreugde om vrij en blij te leven als kinderen van God. We merken die strijd in ons eigen hart, dat zo verscheurd en aangevochten kan zijn.

Er zijn zoveel factoren die het heil tegenwerken: krachten die niet gedaan kunnen worden vanwege het ongelooft; wrok die openheid blokkeert; de verdeeldheid onder de mensen; spanningen in relaties; het concurrentie karakter van de maatschappij; de milieuverontreiniging, enz. We zijn ook gewond geraakt aan een proces waarbij we onze houding tegenover de schepping en al wat daarin is loskoppelen van onze houding tegenover de Heer van de schepping. Dat is weer de tweedeling tussen "feiten" en "waarden", die ons cultureel zozeer in het bloed zit. Wij laten ons meenemen in de sectarische verzoeking als God te willen zijn en autonoom met het leven om te gaan. Veel van de scheuren, barsten, kloven, muren, wonden die niet geheeld worden, roepen om bekering van onze manier van leven en van de maatschappelijke verhoudingen. Wij zullen onze mentaliteit kritisch moeten laten scholen door de wet en zijn geboden, door het roepen in de psalmen, door de toorn van de profeten, door het appèl van de bergrede, door de visie van Paulus op de machten, door het opkomen van Jacobus voor zieken en ontrenten, door het gericht in de Openbaring over hen die de aarde verderven.

9 De Kerk waarnaar wij verlangen

(9) Wij zouden de Kerk willen ervaren en beleven als een bemoedigende onderlinge gemeenschap. Een gemeenschap waarin ouderen en jongeren, mannen en vrouwen samen tot hun recht komen. Een gemeenschap waarin men hartelijk met elkaar omgaat, elkaar vrede toespreekt. Soms beleef je daar toch iets van. Bijvoorbeeld als, vooraf aan de Avondmaalsviering, de vredegroet liturgisch en - dus - méér-dan-"liturgisch" gewisseld wordt; zodat dán ook het Avondmaal in bezegelde en vernieuwde onderlinge verbondenheid gevierd kan worden.

De Kerk zou "vader" én "moeder" moeten zijn. Het één, het aansporende, oproepende profetische, niet ten koste van het ander: het erbarmende, het geborgenheid-biedende. We zouden in de Kerk op een nieuwe wijze willen ervaren dat er vergeving, dus: een nieuw begin, is.

We zouden in de Kerk meer willen ervaren dat de ambtelijke structuren de charismata in de gemeente niet in de weg zitten, maar juist bevorderen.

We zouden iets als een nieuw enthousiasme, een "second blessing" willen ervaren. Een enthousiasme dat ook onszelf heentilt over onze verlegenheden, over onze eigen Godsverduistering.

10 Terug naar het "bijbels ABC"

Dit laatste is weer het meest fundamentele. Alleen: juist dat valt niet te organiseren. Wij kunnen niet onszelf aan onze eigen haren trekken uit het moeras waarin wij vastgezogen zijn. Evenmin kunnen wij heil verwachten van "religieuze oppeppers". Alsof de crisis waarin wij verkeren zou kunnen worden opgelost via reclame-technische kunstgrepen. Dat is een misverstand. Daarvoor is de Godsverduistering te diep, te fundamenteel.

Veel opwekkingsbewegingen en evangelisatiecampagnes gaan uit van de veronderstelling dat de hoorders nog aanspreekbaar zouden zijn op een verborgen herinnering aan, of heimwee naar, een christelijk verleden. Reclame mikt op verborgen behoeften; ze wil die bewust maken, om vervolgens het middel ter bevrediging ervan aan te bieden. Zo begint een bepaald type van evangelieverkondiging met in te spelen op verondersteld aanwezig zondebesef; waar dat is aangewakkerd is er, zo is de gedachte, ook openheid voor de boodschap van de vergeving, de genade in Christus. Het evangelie wordt zo gepresenteerd als de uitweg uit de (zonde-)nood.

Maar op deze wijze wordt het volstrekt eigene van het evangelie onvoldoende ernstig genomen. Het evangelie verkondigt niet dat wat (op de één of andere manier) in het verlengde ligt van wat er aan verlangen al in het mensenhart leeft. Het betreft veeleer dat wat "in geen mensenhart is opgekomen". De boodschap omtrent de gekruisigde Christus is "de Joden een ergernis en de Grieken een dwaasheid"; om het als boodschap van Gods kracht en wijsheid te kunnen verstaan (9) moet men wel een "geroepene" zijn (1 Cor.1:18-25). Juist dat vreemde, ongehoorde, maakt de eigenlijke inhoud van het evangelie uit. Hier gaat het over Heil, dat al ons heilsverlangen vervult mét dat het het doorkruist en te boven gaat.

Wij spraken in het voorgaande over het "ene nodige" waarom het ons, als kerk én persoonlijk, moet gaan: de oriëntatie op Jezus Christus. Om dat "ene nodige" te kunnen betrachten is het "eerst nodige": geduldige, aandachtige concentratie op de woorden van de Schrift. Want die behelzen het geheim. Het komt erop aan te verstaan dat ze níét betekenen wat ze (telkens weer) *lijken* te betekenen. Omdat ze getuigen van de ene God die Zich, als de "gans Andere", van de afgoden onderscheidt. Wij zullen dus aan bijbelstudie moeten doen. Wij zullen het "bijbels ABC" moeten leren spellen. De cursussen "Theologische vorming voor gemeenteleden" zijn broodnodig. De grote belangstelling die deze cursussen overal in het land trekken is een van de verblijdende tekenen van dit moment.

Maar het zou duidelijk moeten zijn, ook voor kerkeraden, dat dergelijk studie- en bezinningswerk geen "extra" is, specialiteit voor liefhebbers alleen. Kerkeraden zouden voor zulk werk zelf daadwerkelijk de verantwoordelijkheid op zich moeten nemen.

Want wat "onze boodschap" is, dat weten wij zomaar niet; dat zullen wij steeds opnieuw hebben te ontdekken. Ons christen-zijn, ons kerk- zijn, berust erop dát (telkens weer) het wonder van die ontdekking geschiedt.

11 Bestuurlijke verantwoordelijkheid in de Kerk

Zoeven duiden wij kort iets aan van de taak van de kerkeraden. Hun opdracht in de Kerk is een zeer belangrijke. De kerkeraad heeft de verantwoordelijkheid voor de plaatselijke gemeente. En het is in de plaatselijke gemeente, dat het hart van het Kerk-zijn klopt. Daar waar Woord en sacramenten worden bediend en gevierd, daar bij uitstek verwerkelijkt zich de Kerk van Jezus Christus. En de kerkeraad heeft er voor te zorgen dat dit gebeurt, en dat daaromheen het gemeentelven wordt geordend.

Wij schreven in het voorgaande: wij zouden in de Kerk meer willen ervaren dat de ambtelijke structuren de charismata in de gemeente niet in de weg zitten, maar juist bevorderen. Wij voegen daaraan toe: op die bevordering is de ambtelijke structuur wezenlijk gericht. Elke ambtelijke vergadering van kerkeraad tot synode, zal zich daarvan bewust moeten zijn.

Dat betekent intussen dat elke ambtelijke vergadering bestuurlijke verantwoordelijkheid heeft. Een ambtelijke vergadering heeft stellig, als het goed is, elementen van een vormingsbijeenkomst. In de besprekingen ter vergadering gaat het er om, dat de dingen helder worden, dat inzicht doorbreekt, bij de deelnemers zelf. Maar als het daarbij zou blijven, zou de ambtelijke vergadering in de vervulling van haar verantwoordelijkheid tekort schieten. De vergadering is ook en zelfs vooral belegd opdat er beslissingen worden genomen, regelingen worden getroffen, eventueel knopen worden doorgehakt.

(10) Er is wel eens op aangedrongen dat synodevergaderingen een meer informeel karakter zouden krijgen. Synodebesprekingen zouden meer in kleine groepen moeten plaatsvinden. De nadruk zou niet zozeer op het formeel nemen van besluiten als op hert onderlinge vriendschappelijke beraad moeten liggen.

Zulke suggesties verdienen positieve aandacht. Mits zij niet voortkomen uit de wens, de synode haar bestuurlijke verantwoordelijkheid te ontzeggen. Juist vanwege deze verantwoordelijkheid zal een synodevergadering niet in een vrijblijvend onderling samenzijn mogen blijven steken.

Geen menselijk verband kan bestaan zonder althans enige vorm van bestuurlijke organisatie. Alleen al daarom kan ook de Kerk niet zonder. Ook niet zonder het fungeren van een generale synode met haar (breed) moderamen als landelijk bestuurscentrum. Tenzij wij de feitelijke saamhorigheid als ene Nederlandse Hervormde Kerk zouden loslaten. Dan zouden er alleen, los naast elkaar, plaatselijke gemeenten bestaan. Maar de keus daarvoor heeft het gereformeerd protestantisme vanouds tot op vandaag niet gemaakt. Om principiële redenen die ook voor ons zwaar wegen. Een plaatselijke gemeente is wel "Kerk", maar niet de "de gehele Kerk". Om waarachtig "Kerk" te zijn heeft de plaatselijke gemeente het verband met haar zustergemeenten nodig. De gemeenschap van de Kerk als gemeenschap in Christus, gaat de plaatselijke beslotenheid te boven. Wij zijn op elkaar aangewezen, en zullen ons ook wederzijds door elkaar moeten laten gezeggen, en in het verband van allen moeten voegen.

Zo is de generale synode meer dan een vrijblijvend platform voor meningsuitwisseling. Al zal de bestuurlijke functie van de synode niet goed kunnen worden uitgeoefend als het in haar vergaderingen niet ook komt tot uitwisseling van meningen omtrent wat er in de Kerk gaande is. Met name de grote vragen van secularisatie en Godsverduistering zullen in de synode aan de orde moeten komen.

Zoals al gezegd: naarmate de synode zich meer bezighoudt met de vragen die op het grondvlak leven - om daarover, zo mogelijk, een richting te wijzen, een handreiking te doen - zal op het grondvlak de afstand tot de synode-"top" als minder groot worden ervaren.

12 Oecumenisch uitzicht

Om waarachtig "Kerk" te zijn hebben wij elkaar nodig. Dat geldt niet alleen voor plaatselijke gemeenten onderling. Het geldt ook in het bredere oecumenische verkeer tussen kerken en tussen verschillende kerkelijke tradities.

Terecht stelt onze kerkorde (in artikel XXV): "De Nederlandse Hervormde Kerk, als openbaring van de ene heilige katholieke of algemene christelijke Kerk, neemt deel aan de oecumenische arbeid in Nederland en in de wereld ." Dit is meer dan een constatering. Het is tegelijk de formulering van een wezenlijke roeping. Het zou niet anders kunnen zijn. De Reformatie was immers vanaf het begin niet gericht op stichting van afzonderlijke kerken, maar juist op vernieuwing en hervorming van de ene kerk als Kerk van Christus.

(11) Onze meest nabije zusterkerk zijn de Gereformeerde Kerken in Nederland. De arbeid in het kader van "Samen op weg" is die oecumenische arbeid die ons het meest direct aangaat. Hier is zij direct gericht op hereniging. Hier zal moeten blijken dat geen dode letter is wat onze kerkorde aldus stelt: "De Nederlandse Hervormde Kerk zoekt hereniging met de andere kerken waarmee eenheid of verwantschap bestaat in geloof en kerkorde" (artikel XXVI). De in gezamenlijke synoden-vergadering gedane, en nadien door de afzonderlijke synoden bekrachtigde uitspraak dat beide Kerken zich nu "in staat van hereniging" bevinden, dient ernstig te worden genomen. Met voorzichtig beleid zal het proces van hereniging verder moeten worden aangegaan. Onze geloofwaardigheid als Kerk in een tijd van Godsverduistering staat daarbij op het spel.

Van belang is daarbij wel dat gewaakt wordt voor confessionalistische verstrakking. In de Hervormde kerkorde gaat het artikel over het apostolaat der Kerk (VIII) aan dat over het belijden (X) veelbetekend vooraf. En het belijden wordt (in artikel X) getypeerd als een weg. Het zo vertolkt inzicht mag in "Samen op weg" niet ondersneeuwen. In dat verband zouden wij ons hebben in te zetten voor een spoedige en positieve beslissing inzake de deelname van de Remonstrantse Broederschap aan "Samen op weg". Reeds in de jaren '60 hebben Remonstrants-Hervormde gesprekken geleid tot verregaande overeenstemming en gezamenlijke nieuwe inzichten inzake de uitverkiezingsleer. Mét de Remonstrantse Broederschap zijn de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken lid van de Hervormde Wereldbond (WARC) alsmede van de Kerkengemeenschap van Leuenberg. De aanvaarding van de Remonstrantse Broederschap als partner als partner in "Samen op Weg" zou van deze situatie de vanzelfsprekende consequentie zijn, en van belang met het oog op het zuiver houden van onze visie op het belijdende karakter (niet: belijdenis-karakter) van onze Kerk.

In elk geval mag "Samen op Weg" niet Hervormd-Gereformeerde blokvorming betekenen. Het is daarom toe te juichen dat vóór de Remonstrantse Broederschap ook de Evangelisch-Lutherse Kerk zich als partner heeft gemeld - en ook al is aanvaard.

13 De Kerk: Gods werk en (dus) mensenwerk

Kunnen wij onze opdracht aan? Dat hangt samen met de vraag in hoeverre wij kunnen en willen geloven, dat het de macht is van Jezus' liefde, vrede en verzoening die overwint. Het hangt samen met de vraag of wij deze Heer, die zo door ons heen werkt, wel horen willen. Of wij willen ontvangen wat Hij te geven heeft; willen gaan op de weg die Hij wijst naar Zijn toekomst; bereid zijn ons daarop te laten leiden door Zijn Geest. Of wij onze plannen zo bespreekbaar kunnen maken met Hem, dat ze in het verlengde van zijn wil komen te liggen en Hij wat wij vragen ook verhoren kan. Hij heeft ons immers leren bidden, dat Zijn wil door ons heen geschiede. Door ons heen wil Hij de mensen liefhebben. Door ons heen wil Hij toegang tot de geschiedenis van onze tijd. Het Heil wil onder ons doorbreken tot genezing van de schepping.

(12) Wij mogen geloven dat er voor ons gebeden wordt: dat we gedragen worden; dat Hij ons Zijn Geest geeft. Ervaring van Zijn nabijheid. Kracht om door te gaan. Moed om te zijn. Vreugde die je doet opveren. Lied dat als tinteling door je heentrekt. Zekerheid die je nodig hebt om te bestaan. En daarin is God toch onveranderlijk, dat Hij in de beweging van ons leven met ons wil zijn, opdat Zijn Heil wordt voortgeplant.

Om dit heil te vieren en deze opdracht aan te kunnen, zijn wij binnen de gemeente elkaar gegeven als tochtgenoten. Om samen vast te houden aan de grond van ons bestaan. Om samen om te zien naar het zwakke, verdrukte, bedreigde leven. Want wij kunnen geen helende gemeenschap zijn als we niet bij de ander zijn in zijn nood. Dan wordt de eenheid gespleten. De Geest wil ons leiden tot een gemeenschap die opwekt tot een manier van leven, sterk genoeg om christen te zijn en te blijven.

De gemeente staat op de rails naar de toekomst. Daarom mag in de gemeente ook iets van het komende Rijk van God zichtbaar worden. Dat onder ons en door ons heen naar buiten blijkt wat in het Koninkrijk van God vrede en gerechtigheid is, wat "heil" inhoudt en "heel worden" betekent. De woorden van de Heer zijn als voetstappen in de sneeuw: ruimte voor volgende schreden, grond die je draagt, weg die naar een doel voert. Een uitweg, maar vooral een nieuwe weg, een weg van heil.

De laatste tijd was het, met name in Samen op Weg-verband, gebruik geworden te onderscheiden tussen tweeërlei kerkbegrip: Kerk als planting, en Kerk als bouwsel. Het tweede zou typisch Gereformeerd zijn, en het eerste typisch Hervormd. Het tweede zou benadrukken dat wij mensen zelf de Kerk (de "kerk-van-de-toekomst") in elkaar timmeren, het eerste zou juist benadrukken dat "Kerk" iets is dat groeit, van Godswege. Het valt nu op dat in 1 Cor.3 juist ook deze twee gedachten voorkomen, en wel: naast (niet: tegenover) elkaar. En dan zó dat ook bij het tweede (de Kerk als "bouwwerk") Gods werk voorop staat; en tegelijk: dat ook bij het eerste (de Kerk als "planting", als "akker") menselijk medewerken is inbegrepen. We behoeven ons eigen aandeel in de opbouw van Gods Kerk niet weg te poetsen: Paulus noemt zichzelf immers ook een "kundig bouwmeester". Al gaat het hem dan ook weer niet om de onderstreping van zijn eigen kundigheid; veeleer om de aanwijzing van het ene fundament: Christus (de bouwmeester had een ander kunnen zijn, maar het fundament niet!).

Ook de gedachte, in 1 Cor.3, dat de Kerk ("gij") niet zomaar een bouwwerk, maar een "heilig" bouwwerk is (ze "is" dat! ze behoeft dat niet eerst nog te worden!), heeft ons het één en ander te zeggen. Blijkbaar denkt Paulus aan de tempel. Heeft de tempel niet de functie van: ontmoetingsplaats met God? Zó mag dus de Kerk (als levende mensen-gemeenschap) vandaag zijn: plek, milieu, waar je God kunt ontmoeten; herinnering, teken van Zijn presentie in de wereld. Omdat de Kerk in wezen gefundeerd staat op Hem die Zelf, in persoon, Gods presentie in ons midden was en is. - De Kerk, plek van Gods-ontmoeting. Plek waar de Naam van God wordt aangeroepen en uitgesproken; toch, tegen alle vreemding in.

(13) En als zodanig is de Kerk er dus terwille van de mensheid, van de wereld, Gods wereld, ondanks alles. Zoals immers de Tempel in Jeruzalem er was voor heel het Godsvolk, Israël. Hier is inbegrepen wat wij het "apostolaat" zijn gaan noemen!

Frappant: juist ook in deze samenhang komt bij Paulus de onhoudbaarheid van onderlinge tegenstellingen aan de orde; op "Paulus", "Apollos" of "Cephas" moet je je niet beroemen of beroepen als aparte kenmerken-van-uitnemendheid.

Het mooiste en meest wezenlijke is nog dat stellige: "Gods akker, Gods bouwwerk *zijt* gij". Als dat zo tegen de gemeente van Corinthe gezegd kon worden, dan vandaag ook tegen de Hervormde Kerk, en met het oog op de Kerk waarheen wij "samen" met de Gereformeerden "op weg" zijn. Dan is er géén reden tot wanhoop - in laatste Instantie!

Weergave van de discussie, gevoerd in de vergadering van de generale synode op 22 april 1988 (CvdL: een selectie)

(14) (....)

Ds.P.J.Visser (CV Heusden) acht het een goede zaak dat dit stuk aan de orde is. God is uit het zicht geraakt. Zo is het licht uitgegaan. Dáárom zitten wij nu in het donker. Terecht wordt daarbij gesproken over onze schuld. Maar wat is dan onze schuld? Sinds de 18e eeuw hebben wij het Woord van God het zwijgen opgelegd. Waar dat gebeurt, daar gaat inderdaad, vroeg of laat, het licht uit. De Godsverduistering, in de nota aan de orde gesteld, kan worden gezien als een oordeel van God over de schuld. Spreker herinnert aan de wijze waarop in het Oude Testament gesproken wordt over het oordeel van God over zijn volk Israël. God trekt zich terug als wij ons van Hem terugtrekken. God is daar niet op uit, maar wij maken het ernaar. Maar God trekt in het oordeel zijn handen niet van ons af. Hij strekt dan juist zijn handen naar ons uit. Een slaande hand is bij uitstek een uitgestoken hand, die wil behouden. Hij behoeven dus het oordeel van de Godsverduistering niet gelaten te ondergaan. We dienen juist onze ogen en oren wijd open te zetten voor Gods openbaring. Kierkegaard zei eens: wij exegetiseren en theologiseren net zo lang totdat de Schrift niet meer zegt wat ze zegt, omdat we niet *willen* dat ze zegt wat ze zegt. Is de Schrift zelf dan niet helder en duidelijk? Heeft God zelf dan niet het laatste woord?

(15) Zoals in de nota wordt gesteld: God is de gans Andere. Maar dat betekent niet dat Hij voor ons een vreemde is. Wel wordt in onze konfessie (Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 1) gezegd dat God "onbegrijpelijk" is, maar dat wil weer niet zeggen dat Hij voor ons ongrijpbaar zou zijn. Gods onbegrijpelijkheid is niet ons ongeluk, maar juist ons geluk. Zijn liefde en gerechtigheid rijzen hoger dan ik zie. "God is licht en in Hem is in het geheel geen duisternis" (1 Joh.1:5). Maar wie het Woord van God niet meer voluit laat spreken, doet zelf het licht uit. God roept ons, in en door middel van de nacht, ertoe op het licht opnieuw te ontsteken. En dat licht is niets anders dan het Woord Gods.

(17) Drs.G.Verweij (adviseur) spreekt namens de Raad voor de zaken van Overheid en Samenleving, die zich intensief met de nota heeft beziggehouden. Ook hij brengt drieërlei opmerking naar voren:

1 In het aan de orde stellen van het begrip "Godsverduistering" is inderdaad de kern van het geloof in het geding. Maar wat is precies met "Godsverduistering" bedoeld? In de nota lijkt nu eens bedoeld te zijn: de geloofsonzekerheid in de gemeenten; dan weer: de sekularisatie, met inbegrip van de vreemding tussen kerk en wereld; dan weer: allerlei ziekteverschijnselen van de cultuur als geheel, waardoor de "zingeving" is verdwenen. Het in verband met de Godsverduistering spreken over "schuld" klinkt wel erg massief. De nota komt over als een treuren om het verlies van "christelijkheid" van de cultuur. Is dát: Godsverduistering? Er spreekt uit de nota soms een heimwee naar een theokratisch verleden. Beter zou zijn: een heroriëntatie op de cultuur waarin wij leven.

2 Wat de oekumene betreft komt in de nota alleen Samen op Weg aan de orde. Maar verdere oriëntatie, op de wereldkerk, is zeer belangrijk. Niet over al is Godsverduistering. Elders in de wereld, waar de Kerk het moeilijk heeft, is toch geloofsblijmoedigheid. Dat kan ons bemoedigen.

3 (18) Met de in de nota gedane oproep "terug naar het bijbels ABC" heeft spreker op zichzelf geen moeite. Maar de stap vanuit de Godsverduistering naar het "terug naar de Bijbel" mag niet te snel worden gezet. We moeten, daarbij, leren luisteren naar anderen die minder last hebben van Godsverduistering. Spreker herinnert eraan dat het geschrift "Gemeente-zijn in de mondiale samenleving" in juni 1987 in essentie door de synode is aanvaard. Dat geschrift geeft duidelijke aanknopingspunten voor de ontwikkeling van een beleid naar de toekomst toe.

Dr.K.M.Witteveen (adviseur) gaat in op de passage in de nota waar sprake is van de "schuld". Zijns inziens is de situatie veel te ingewikkeld dan dat zomaar over "schuld" gesproken zou kunnen worden. Er is een desakralisering van de maatschappij opgetreden. Door ontdekkingen en ontdekkingsreizen is de wereld groter geworden en tegelijk ook kleiner. Allicht: daardoor is de verwarring gegroeid. We zien de dingen niet meer zoals vroeger. Maar is dat: "Godsverduistering"? Natuurlijk, wij zijn schuldig tegenover de Heer, tegenover het Heil. Maar dat is iets anders.

Dat heeft niet direkt te maken met deze historische gang van zaken. In plaats van over "schuld" zou hier misschien beter over "lot" kunnen worden gesproken; of misschien nog beter over "tragiek". Spreker is van mening, dat in de nota ten onrechte 1 Samuël 3:1 wordt aangehaald als zou het daar over "Godsverduistering" gaan. Dat te stellen acht hij een onjuiste exegese. In het algemeen: dat er voor het evangelie van Jezus Christus vandaag geen plaats zou zijn is, gelet op de ervaringen van de wereldoekumene, niet vol te houden. De nota spreekt hier veel te veel in een klagende toon.

Wat betreft de oproep "terug naar het bijbels ABC" acht spreker de nota te piëtistisch in ongunstige zin. Ook hem treft in deze nota een hunkering naar vroeger. Spreker herinnert aan de onlangs gehouden predikanten- vergadering over de nieuwe bio-medische ontwikkelingen, onder de titel "Schepper naast God". Prof.Dr. H.H. de Knijff merkte bij die gelegenheid op, dat deze nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen een om-denken van heel de dogmatiek over schepping, zonde, eschatologie enz. nodig maakt. Dat is in deze nota niet verdiskonteerd.

Spreker deelt mee, dat de Raad voor de zaken van Kerk en Theologie een nieuw geschrift voorbereidt over de vragen rond het Schriftgezag, als voortzetting van de bezinning die indertijd tot het geschrift "Klare wijn" heeft geleid.

Tenslotte doet spreker, naar aanleiding van de paragraaf in de nota over "Oekumenisch uitzicht", een goed woord voor de Remonstranten. Hij wijst op het boek, "De christelijke Godsidee", van de Remonstrantse theoloog Prof.Dr.G.J.Heering, waarin deze Calvin tegenover Barth in bescherming nam. Ook wijst hij op het boek "Hervormd-Remonstrants gesprek" van Dr.W.Aalders en Dr.J.A.van Nieuwenhuizen, reeds in 1948 gepubliceerd. Daarin werd toen al betoogd dat indertijd de strijd op verkeerde punten is gevoerd.

Dr.K.Blei, ingaand op het te berde gebrachte, spreekt allereerst zijn erkentelijkheid uit over de tot dusver gevoerde discussie, waaruit duidelijk het besef doorklinkt dat het gaat om het hart van de zaak; de Godsvraag. Verscheidene sprekers brachten naar voren dat de nood niet diep genoeg is gepeild. In elk geval heeft het moderamen in de nota ook zelf willen waarschuwen voor een te licht tillen aan de situatie; wat overigens weer niet betekent dat het zou willen oproepen tot een alleen maar lijdelijk wachten op Gods reddend ingrijpen.

(19) Wat betreft de betekenis van de term "Godsverduistering": de drie door drs.Verweij genoemde betekenissen spelen alle drie mee. Het meest direkt is erbij wel gedacht aan het element van de geloofsonzekerheid in de gemeenten. Maar de elementen van vervreemding tussen Kerk en wereld (sekularisatie) en van ervaring van zinloosheid (als ziekteverschijnsel van de cultuur) zijn daar direkt mee verbonden.

Het verlies van de christelijkheid van de cultuur, de (door dr.Witteveen genoemde) desakralisering van de maatschappij, is niet de eigenlijke nood. Inderdaad kan men hier spreken van een historische gang van zaken. Maar Godsverduistering is nog iets anders; is het eigenlijk bedreigende. Er is méér aan de hand dan een paradigma-wisseling als gevolg van een cultuurverschuiving, zoals prof.Dingemans daarover sprak. En zeker, Gods verborgenheid is, bijbels gezien, de keerzijde, de manier, van zijn aanwezigheid. Men kan inderdaad zeggen dat God juist als de Verborgene aanwezig is. Alle openbaring sluit een element van verberging in zich. Maar er is in de Schrift ook sprake van een andere verborgenheid van God: dat Hij zich in zijn oordeel, in zijn toorn, afwendt. Moet die notie niet ook worden bedacht?

Het is, alweer, terecht wanneer wordt gewezen op de noodzaak om naast bijbelstudie ook te speuren naar plekken waar de Geest werkt in het gebeuren van vandaag. Zo blijkt temeer de relevantie van de Schrift. Maar God vandaag herkennen veronderstelt dat men Hem kent. Juist dat laatste is niet vanzelfsprekend het geval. De oproep "terug naar het bijbels ABC" behoudt dáárom haar eigen recht.

Spreker is niet van mening dat gesteld kan worden dat het er met de christenheid in de wereld slecht voorstaat. Ook daarom kunnen oekumenische contacten bemoedigend zijn. Maar in de nota is de aandacht gekoncentreerd op West-Europa. Daarin leven wij zelf. Het is niet goed de ogen te sluiten voor de malaise die *hier* heerst.

Tenslotte: de opmerking van mevrouw Te Velde naar aanleiding van de passage in de nota over het "vader-" en "moeder"-zijn van de Kerk was volkomen terecht. Inderdaad moet worden vermeden het traditionele vader- en moederbeeld (man- en vrouwbeeld) zomaar te bevestigen. Een dergelijke bevestiging van het traditionele rollenpatroon was in deze passage in elk geval niet bedoeld.

(22) Dr.L.G.Wagenaar (adviseur) is van mening dat in de nota verscheidene zaken door elkaar worden gehaald. Enerzijds gaat het over het te voeren beleid; anderzijds komen de Godsvraag en de ethische vragen aan de orde. Dat werkt verwarrend, verduisterend. Wat precies de bedoeling van de nota is, zou meer helder gemaakt moeten worden.

Spreker verbaast zich ook over de volgorde waarin de diverse zorgen van onze Kerk worden genoemd: eerst enige intern-kerkelijke zaken, en dan pas de Godsverduistering. Waarom is dit laatste niet voorop gezet?

Aan de zinsnede in de nota: dat "de Kerk niet meer zit in het centrum van wat als de macht wordt gezien", heeft spreker zich gestoten. De nota voegt eraan toe dat wij van "dit beeld" moeten "leren". Dit laatste is voor spreker niet duidelijk. Wat moeten wij ervan leren?

Ten onrechte wordt ons in de nota, in verband met de Godsverduistering, een schuldcomplex aangepraat. Anderzijds wordt in dit verband tegelijk over "lot" gesproken; dat is tegenstrijdig. Er schuilt trouwens, volgens spreker, in de nota nog meer tegenstrijdigs: enerzijds wordt gesteld dat alle gezag, ook dat van God, is weggefallen, maar anderzijds wordt in de paragraaf over "het ene nodige: Jezus zelf", ineens over Jezus als Heer gesproken. Dat laatste acht spreker een te vlotte stap: ook het gezag van Jezus deelt immers in de gezagskrisis.

(23) Dr.K.Blei, ingaande op het in de tweede ronde te berde gebrachte, stelt allereerst dat datgene wat mevr.De Boer als het eigenlijke probleem naar voren bracht, n.l. de klemmende ervaring van de afwezigheid van God, precies datgene is wat ook in de nota aan de orde is gesteld. Juist dit is met "Godsverduistering" bedoeld. Dat de "Godsverduistering" in de inleidende paragraaf als laatste genoemd wordt van de zorgen waarmee onze Kerk te doen heeft, zoals door dr.Wagenaar kritisch opgemerkt, bedoelt niet, deze problematiek naar achteren te schuiven. Integendeel: de opsomming is bedoeld als een opklimmende reeks; het laatstgenoemde is het eigenlijke, het hart van de zaak.

Wat betreft de door dr.Wagenaar aangewezen (vermeende) tegenstrijdigheid in de nota, tussen Godsverduistering enerzijds als schuld, anderzijds als lot, merkt spreker op dat het moderamen deze tweehed niet als tegenstrijdigheid ziet. In de nota is sprake van een "onontwarbaar verweven" zijn van schuld en lot. Inderdaad: de Godsverduistering is zowel het één als het ander. In de nota is geprobeerd het element van de schuld te verwoorden en het tegelijk te relativiseren.

Naar aanleiding van de door verscheidene synodeleden geuite kritiek dat de nota te binnenkerkelijk, te weinig apostolair van strekking is, stelt spreker: de nota gaat uit van de ervaring van de kilte als gevolg van de geloofsonzekerheid in de gemeente. In de synode zijn zending en werelddiakonaat regelmatig aan de orde. Maar in de nota wordt de Godsvraag aan de orde gesteld. Daarmee gaat het over datgene wat aan alle apostolaat ten grondslag ligt.

Verscheidene synodeleden uitten kritiek met betrekking tot Newbigins tweedeling tussen feiten en waarden. Hier is echter een misverstand in het spel: Newbigin zelf verdedigt deze tweedeling niet. Hij constateert haar en verwerpt haar. Stellig hebben wetenschap en techniek hun positieve betekenis. Maar die kunnen ook te ver worden doorgevoerd. Wat zegen kan zijn, wordt dan vloek. Wij merken dat vandaag b.v. in de dreiging van de kernwapens en in de milieuvervuiling. Daarop bedoelt Newbigin ons te wijzen. In al ons handelen, ook in wetenschap en techniek, behoren waarden een rol te spelen. Dat wetenschappers zich daarvan meer en meer bewust worden is trouwens een hoopvolle zaak.

Terecht, aldus spreker, hebben enkele adviseurs in verband met de ervaring van de Godsverduistering verwezen naar Israël. Inderdaad: bij uitstek dáár is die ervaring opgedaan. Wij vinden haar, zoals in de nota al opgemerkt, bijvoorbeeld in de Psalmen treffend verwoord.

Op de pluriformiteit van waarden, door dr.Smid genoemd als typerend voor deze tijd, wordt ook in de nota gezinspeeld, n.l. daar waar, in de paragraaf over "sekularisatie ook binnen de Kerk", sprake is van "een cultuur waarin ieder persoonlijk uitmaakt wat goed en kwaad" en waarin men "gelooft op zijn eigen manier". Maar het gaat er juist om hoe temidden van die pluriformiteit het Evangelie van Jezus Christus in zijn uniekheid ter sprake kan worden gebracht.

Met betrekking tot de opmerking van ouderling-kerkvoogd Giethoorn, dat het niet zozeer over Jezus als wel over het Koninkrijk gaat, stelt spreker: Jezus en het komende Rijk mogen niet tegen elkaar worden uitgespeeld. De gelijkenis van het mosterdzaad, door ouderling-kerkvoogd Reurink aangehaald, geeft inderdaad een bemoedigend perspectief.